

Такім парадкам, нягледзячы на досыць высокі працэнт руска-беларускай інтэрферэнцыі нашых антрапонімаў (у дадзеным выпадку — прозвішчаў), іх нацыянальная адмысловасць актыўна функцыянуе і на сучасным этапе.

А.П. Занкавіч

Мінск (Беларусь)

ТЭХНІЧНАЯ ТЭРМІНАЛОГІЯ ВА ўМОВАХ БІЛІНГВІЗМУ

Асноўная прычына, якая ўплывае на ўзнікненне двухмоўя ўвогуле і тэрміналагічнага двухмоўя ў прыватнасці, — гэта перш за ўсё паралельнае выкарыстанне дзвюх моў у спецыяльных сферах зносін. Характар уплыву залежыць ад таго, якое становішча займае адна мова адносна другой. Узровень распрацаванасці нацыянальнай тэрміналогіі ў значнай ступені залежыць ад развіцця навукі і тэхнікі, а таксама ад выкарыстання нацыянальнай мовы ў навукова-тэхнічнай сферы.

Страта тэрмінаў на нацыянальнай аснове абумоўлена тым, што ў вуснай форме часцей ужываюцца тэрміны з рускай мовы ў сувязі з невыкарыстаннем беларускай у вышэйшых тэхнічных навучальных установах і ПТВ, невялікай колькасцю навукова-тэхнічнай літаратуры на нацыянальнай мове.

Разам з названымі вышэй агульнымі прычынамі знешнелінгвістычнага характару на змяншэнне тэрмінаў на нацыянальнай аснове дзейнічаюць і чыста лінгвістычныя фактары. Назіраецца тэндэнцыя да пурызму, якая асабліва ярка праяўлялася ў 20-я гады XX стагоддзя. Імкненне ачысціць мову ад іншамоўных слоў і выразаў, не дапусціць у яе запазычаную лексіку ў тэрміналогіі 20-х гадоў адзначалі многія даследчыкі. У прыватнасці, В.П. Красней пісаў: “...На практыцы аказалася, што прынцып арыентацыі на ўласныя моўныя рэсурсы нярэдка перарастаў у прынцып выключнага выкарыстання гэтых рэсурсаў, у выніку чаго:

- 1) у склад тэрміналогіі ўводзіліся вузкадыялектныя словы;
- 2) ствараліся штучныя неалагізмы;
- 3) прапаноўваліся няўдалыя пераклады тэрмінаў інтэрнацыянальнага характару, і ім аддавалася перавага;
- 4) замяняліся асобныя тэрміны, калі іх выкарыстанне тлумачылася ўплывам рускай мовы.

Падобная практыка прывяла ў 20-х гадах да іраяўлення пурыстычнай тэндэнцыі ў тэрмінатворчасці”.

У наш час аўтары тэрміналагічных слоўнікаў таксама пачалі ўводзіць у склад тэрміналогіі вузкадыялектныя словы, ствараць штучныя неалагізмы. Толькі калі ў 20-я гады вучоныя імкнуліся надаць мове навукі і тэхнікі своеасаблівы, нацыянальны характар, праўда, не зусім апраўдана, то цяпер пурыстычная тэндэнцыя праявілася галоўным чынам у тым, што з тэрмінасістэм выключаліся тэрміны, агульныя для беларускай і рускай моў: назіраецца адмежаванне ад рускай мовы, якая ў

Беларусі пануе ў навукова-тэхнічнай сферы, напрыклад: *датчык — на-дайнік, корочка — скарынка, аснастка — рыштунак, петля — прарэ-шак, погрэшность — хіба, потребитель — ужыткоўнік, рвань — лах-маны, рызманы, резерв — вызбытак, рычаг — падважнік, светиль-ник — свяцільня, серьга — почапка, содержимое — змесціва, угар — чад, угореть — учадзець, фактар — чыннік, явление — выявішча* і інш.

Канец 90-х гадоў XX стагоддзя характарызуецца асаблівай увагай да актывізацыі ўласнабеларускіх лексічных, словаўтваральных сродкаў, што тлумачыцца даволі значным уплывам рускай мовы ў папярэдні пер-рыяд развіцця ва ўмовах СССР і тымі зменамі, якія адбыліся ў нашым грамадстве: распад СССР, набыццё Беларускага статусу незалежнай дзяр-жавы, прыняцце Закону “Аб мовах у Беларускай ССР” — усе гэтыя паз-алінгвістычныя фактары моцна паўплывалі на ход развіцця мовы. А па-колькі тэрміналогія з’яўляецца яе неад’емнай часткай, якая жыве і раз-віваецца па моўных законах, то яна таксама адчула гэты ўплыў.

Улічваючы тое, што галіна тэхнікі патрабуе соцень тысяч тэрмінаў, якія выкарыстоўваліся вучонымі розных краін, многія мовы свету ўжо даўно пайшлі па шляху інтэрнацыяналізацыі тэрміналогіі, а гэта азна-чае, што запазычанніа ў іх становіцца ўсё больш. Сучасная тэхнічная літаратура на развітых мовах свету мае ў лексічных адносінах вельмі вялікае падабенства. “Калі раней развіццё навук і адпаведна фарміра-ванне навуковых тэрміналогіяў ішло са значным спазненнем у па-раўнанні з заходнімі краінамі і па іх узоры і падабенстве, — адзначае В.П. Даніленка, — то зараз прычыны іншыя: яны заключаюцца ў агульным высокім узроўні развіцця навук у нашай краіне і ў іншых вы-сокаразвітых краінах, у сінхронным зараджэнні адных і тых жа наву-ковых напрамкаў... у розных краінах, у павелічэнні навуковых кантак-таў вучоных розных краін, у сумеснай распрацоўцы канкрэтных наву-ковых праблем, што патрабуе і збліжэння, аднастайнасці адпаведных тэрміналогіяў”.

Неабходна адзначыць вялікую ролю лацінскай і грэчаскай моў у фарміраванні тэрміналогіі. Менавіта яны на пэўным гістарычным пра-межку часу выступалі ў якасці асобных моў навукі ў заходнееўрапей-скіх краінах і пакінулі значны след у фарміраванні нацыянальных моў навукі, у тым ліку і беларускай. У тых выпадках, калі тэрміны ствара-юцца на аснове грэчаскіх і лацінскіх моўных элементаў, яны без цяж-касцей становяцца інтэрнацыянальнымі. Гэта тэрміны: *даэўтэктоід-ны, дэцыбел, дэцыметр, заэўтэктоідны, мегават, мегавольт, мега-джойль, мілібар, мілівольт, міліметраўка, рэнтгенаграма, рэнтгенаг-раф, спектраскоп, спектрограф, стэхіяметрыя, сфераліт, тэнзамет-рыя, тэнзометр, тэрмаскоп, тэрмометр, тэхналогія, эўтэктоідны, электраакустыка, электрааналіз, электраарматура* і інш.

Такі неаднастайны склад тэрміналагічнай лексікі беларускай мовы сведчыць аб тым, што тэрміналогія бярэ вытокі і папаўняе свае рэсурсы з розных крыніц, што фарміраванне тэрмінасістэмы мае даволі доўгую гісторыю, у якой адлюстроўваюцца асаблівае развіцця літаратурнай мовы пад уплывам унутраных і знешніх фактараў.